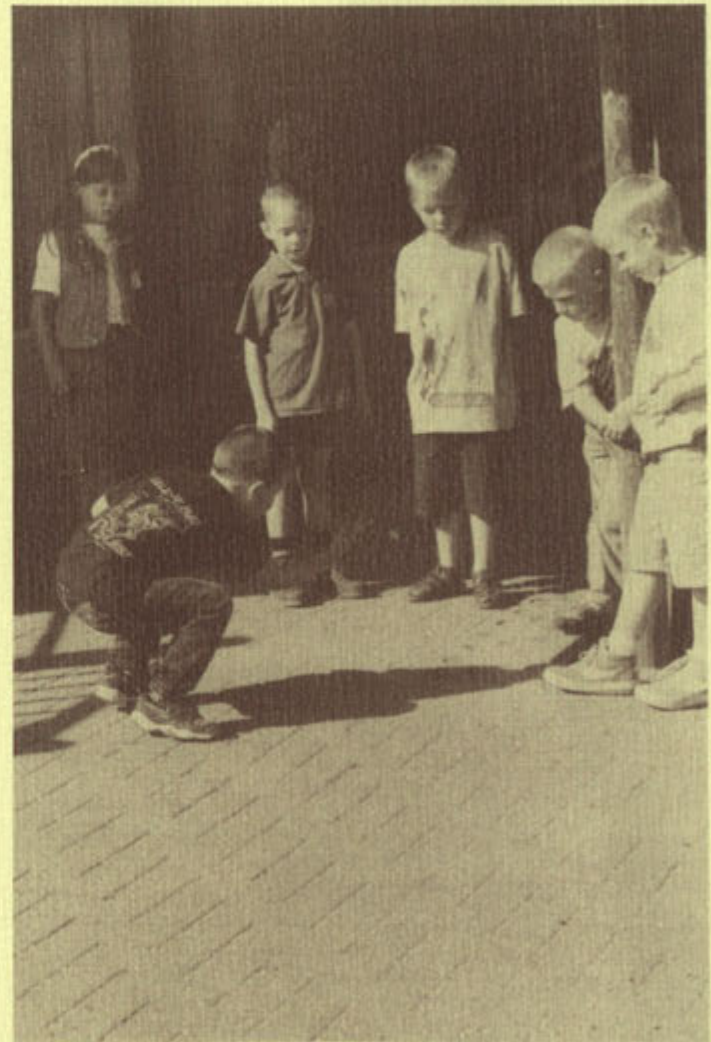

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 1998, 18e jaargang nr. 1

Dialect

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 1998, 18e jaargang nr. 1

Voorwoord redactie

Er zijn heel wat mensen die "Gronsveld" of "Van Gronsveld" heten. In Nederland spant Delft daarbij de kroon. Daar wonen maar liefst 16 families "Gronsveld". Zouden die allemaal oorspronkelijk uit Gronsveld komen? Mocht een "Gronsveld" van Delft, of van elders, dit lezen, laat hem of haar dan eens contact opnemen met de redactie van ons tijdschrift. Overigens heet (of heette) de burgemeester van Tongeren ook Van Gronsveld. Stel nu dat die burgemeester van Tongeren burgemeester van Spauwen (bij Riemst) was, dan zou dat heel merkwaardig zijn, omdat er ook een burgemeester Spauwen van Gronsveld is geweest.

Paasmaandag wordt een nieuwe majoor gekozen. Laten we hopen dat het weer een uitstekende majoor wordt.

De redactie

Bij de voorpagina

Oktober 1997. "Huive op de sjuûlplaats." V.l.n.r. Rianne Macheels, Robin Bongers, Kevin Pinxt, Peter Schiepers, Camiel Houten, Wouter Caron.

Dialect

De sjoenen tiéd

REFREIN:

Zek mich oe ês de sjoenen tiéd noé heen,
Oe ês d'n awwen tiéd noé blève.
Zek mich oe ês de sjoenen tiéd noé heen,
vaan Boedsjiefke, Pierreke Rêks en Bugele Leen.

Wè kânt Bugele Leen noé nog,
 dy woende oppe Lèimstraot.
 Wè kânt daan Boedsjiefke nog,
 dè zoûng wie 'nne nachtegaol.
 Rêkske mêt z'n plaante
 en poér vuur allemaol.
 Zjir van Graatsje trok
 mêt de Broonk van paol tot paol.

REFREIN

Wè kânt Zjèuneke Bôchems nog,
 dat wâor de sikkertâores.
 't Gezêtemenneke
 braach 't nouûts bié eker dêur.
 En de Langen Eudem
 d'n ieste bôssjoffeur.
 De fits mêt èinen trapper,
 wâor de fits van Zjeng van Klêur.

REFREIN

Wè kânt Jean van d'n dikke nog
 dè zoûng van Billy Ritchi
 En wè kânt noé de Sjik daan nog,
 van iên de Duûstersjtêg.
 't weenkelke van Yngel,
 oe ma hêur kemissies krêg,
 en Zjaakske van de Piering,
 magkde dich d'n drekbak lèg.

REFREIN

Wê kênt Merie van de Knôp daan nog,
 dy mêt plaante nao de mért goûng.
 De sjnyder oét de Sjnyderssjtèg,
 dè magkde dich 'nne jas.
 Gil van d'r pap de sjoester,
 de Kleenk vuur sjaolkelbas.
 De keenderkes van vreuger,
 bié Resierke ién de klas

REFREIN

Uit: Sjpui en zaank

Historie

Guillaume Pournoye en Helena Potmans Een stukje familiegeschiedenis

Om de geschiedenis van de bewoners van een dorp als Gronsveld of Rijckholt te leren kennen, kun je niet terecht in geschiedenisboeken. Hiervoor is het nodig om in de "Archieven" naar stukken te speuren die daar over kunnen vertellen. Vooral mensen die hun familiegeschiedenis willen uitzoeken zijn op die archieven aangewezen. Zo'n verzameling familiegeschiedenissen van een dorp kan vaak een goed beeld geven over het leven van de gewone man en vrouw in vorige eeuwen.

Een dergelijke speurtocht is een boeiende aangelegenheid. Wanneer je eraan begint, heb je er geen notie wat je allemaal kunt tegenkomen. Met een beetje geluk en als de voorouders altijd in deze streek hebben gewoond, is het mogelijk zonder veel moeite tot begin 18e eeuw eind 17e eeuw te geraken. Dat betekent voor iemand die midden deze eeuw geboren is, al gauw enkele honderden voorouders. Vroeger beperkte zich het onderzoek vaak tot geboorte-huwelijks- en sterfdata. Tegenwoordig probeert men het leven van de voorouders zoveel mogelijk te reconstrueren. Voor de meesten die zich met deze hobby bezighouden geldt: hoe meer "speciale gevallen" ontdekt worden, hoe interessanter het is. Degenen die het vervelend vinden voorouders tegen te komen die wel eens een scheve schaats hebben gereden, moeten nooit aan zo'n familieonderzoek beginnen. Vroeg of laat komen zij het "zwart schaap" tegen. Daarom zie je mensen wel eens na drie, vier generaties afhaken. Zij realiseren zich blijkbaar te weinig, dat huidige normen en waarden niet zo maar te projecteren zijn op die van onze voorouders. Deze leefden immers in een andere tijd, onder heel andere omstandigheden en in een andere cultuur. Als we kijken naar die normen en waarden van onze voorouders, dan zien we al een duidelijk verschil in morele waarden tussen de 18e en de 19de eeuw, dus zeker als we vergelijkingen maken met onze 20e eeuw.

Een voorbeeld van zaken waar men vroeger anders over dacht dan in deze tijd is "de belofte om met elkaar te trouwen". Wanneer tegenwoordig een verkering wordt verbroken, kan dat erg vervelend zijn, maar men zal hiervoor niet vlug naar de rechter te stappen. Vroeger lag dat anders, een verbroken "belofte om met elkaar te trouwen" was voor degene die in de steek gelaten werd, vaak aanleiding om de rechterlijke macht in te schakelen. Iemand die regelmatig in oude archiefstukken neust, komt dit onderwerp tegen. Ook de Kerk ging niet lichtzinnig om met degene die zo'n belofte brak. Het kon zelfs een huwelijksbeletsel vormen, zoals we hierna zullen zien. Men hechtte zoveel waarde aan die belofte dat het "gewone volk" accepteerde, dat wanneer de belofte om te trouwen eenmaal was gegeven, het meisje "alvast" zwanger mocht raken.

Bijna iedereen die aan stamboomonderzoek doet, heeft zo zijn "favoriete" voorouders. Voor mij zijn dat Guillaume Pourmoye en zijn echtgenote Helena Potmans. Daarom hier een stukje uit hun leven.

Guillaume werd gedoopt op 12 september 1732 in de kerk van Moelingen. Zijn ouders zijn Andries Pourmoye en Ida de Loneux. Ida sterft jong: 31 jaar. Andries blijft achter met vier jongens, waarvan de oudste zes jaar is. Drieëneenhalf jaar later huwt hij met de weduwe Catharina Simon. Ook Catharina heeft een aantal kinderen uit haar eerder huwelijk. Vier maanden na haar nieuwe huwelijk, slaat het noodlot opnieuw toe: Andries sterft plotseling. Catharina heeft nu niet alleen de zorg voor haar eigen kinderen, maar ook die voor haar vier pleegkinderen.

Guillaume komt op zeker ogenblik in Rijckholt terecht. Hij leert hier bij zijn oom Franciscus Pourmoye, die getrouwd is met Catharina Macheels, het kleermakersvak. Als hij 25 jaar is, meldt hij zich aan bij het Hollandse leger. Maar eerst verkoopt hij een gedeelte van zijn eigendommen in Moelingen, een wei en drie stukken land, aan zijn broer Johannes, die in de Meschermolen woont. In het leger wordt hij als dragonder, dat wil zeggen soldaat te paard, ingedeeld bij het regiment van generaal- majoor Baron van Nassau. Na vijf jaar houdt hij het voor gezien en komt terug naar Rijckholt, waar hij, ruim dertig jaar oud, verkering krijgt met de vijf jaar jongere Helena Potmans.

Wanneer het toekomstige paar zich op de pastorie van Gronsveld bij pastoor Kolb wil aangeven, komt het van een koude kermis thuis. Want pastoor Kolb herinnert zich, dat ongeveer vijf jaar eerder aan de pastorie een vreemde vrouw

is geweest. Deze vertelde de pastoor dat zij tot kort tevoren met Guillaume Pourmoye bij de graaf van Geulle had gewerkt. Zij zei dat ze van Guillaume in verwachting was, en dat hij had beloofd met haar te trouwen. Toen de pastoor

haar vroeg waarom zij hem dat vertelde, zei ze dat ze wilde voorkomen dat Guillaume ooit nog met een andere vrouw zou trouwen. Nadat de vrouw haar verhaal had gedaan, vertrok ze weer. De pastoor wist niet waar heen en hoorde naderhand niets meer van haar.

Wanneer de pastoor Guillaume en Helena met het verhaal confronteert, beweert Guillaume dat het huwelijksbeletsel onjuist en vals is, zowel wat zij beweerde over haar zwangerschap als over de trouwbelofte. Wel geeft hij toe tegelijk met een vrouw bij de graaf van Geulle te hebben gewerkt, maar hij blijft weigeren het huwelijksbeletsel te accepteren. De pastoor gelooft hem niet en omdat de huwelijksbelofte van Guillaume aan de onbekende vrouw er nu eenmaal ligt, weigert hij de huwelijksplannen van Guillaume en Helena vanaf de kansel bekend te maken. Dat betekent dat van trouwen geen sprake kan zijn. Voor Guillaume blijft dan niets anders over, dan zijn aanklaagster te gaan zoeken. De pastoor geeft hem een brief mee, die hij, als hij haar gevonden heeft, bij de pastoor van die plaats waar zij woont moet afgeven. In de brief zet pastoor Kolb uiteen wat aan de hand is en hij verzoekt zijn collega de aanklaagster bij zich te laten roepen en haar over deze zaak stevig uit te horen. Verder vraagt hij te proberen Guillaume en zijn aanklaagster tot overeenstemming te laten komen. Lukt dat, dan krijgt Guillaume een brief mee waarin staat dat hij van zijn trouwbelofte ontheven is.

Guillaume gaat op stap. Volgens zijn eigen verklaring zoekt hij in verschillende dorpen met de grootste ijver en probeert hij bij veel mensen inlichtingen over zijn aanklaagster in te winnen. Tevergeefs, zijn pogingen hebben geen resultaat. Hij komt er maar niet achter zoals hij zegt: "of zij al in de echt verbonden is, of nog ongehuwd is, of ze al dood is, of dat ze nog leeft". Er zit voor hem niets anders op dan de brief onverrichter zake aan pastoor Kolb terug te geven. Deze heeft dan een probleem: hij mag het huwelijk van Guillaume en Helena eigenlijk niet inzegenen voordat Guillaume van zijn huwelijksbelofte ontheven is. Pastoor Kolb besluit zich tot zijn baas, de landsdeken, te wenden.

Op 28 maart 1763 schrijft hij aan de deken: "Ik heb op geen enkele manier nog iets van die vrouw vernomen. Waar ze terecht is gekomen, of ze werkelijk in verwachting was, of dat ze alleen maar deed alsof, dus ook niet of ze een kind heeft gebaard of waar ze gebaard heeft. Ik ben zelfs haar naam vanwege de tijd vergeten. Ik heb haar verklaring op een vel papier gezet, welke ik niet meer in mijn stapel paperassen kan vinden. Ik heb aan het voorval minder aandacht besteed omdat Guillaume zich kort daarna in militaire dienst heeft laten inschrijven". Verder schrijft hij: "hoewel de lagere bevolking in het algemeen

heel dom is, kennen ze wel de eerste regel van het recht, namelijk als je iets gedaan hebt, ontken het dan. Daarom smee ik heel nederig om deze trouwlustige zeer genadelijk vrij te spreken van de huwelijksbelemmering die wel of niet door hem begaan is. En om U te verwaardigen mij toestemming te geven om tot de huwelijksaankondigingen te kunnen overgaan, zodat het huwelijk voltrokken kan worden, dat Guillaume van plan is met mijn parochiaan Helena Potmans aan te gaan. Zij loopt al maandenlang, zoals duidelijk te zien is, zwanger rond, waarbij Guillaume toegeeft, dat hij de toekomstige vader is. Het is des te dringender, omdat niet alleen de eer van de bruid op het spel staat, en dat naar vermogen voor het goed van het kind gezorgd wordt, maar ook dat hierdoor een schandaal dat is ontstaan, uit de weg wordt geruimd"

Het korte antwoord van de landsdeken luidde: "Wij laten het over aan het verstandig oordeel van de pastoor om, met in achtneming van alle zaken die in acht genomen moeten worden, over te gaan tot de voltrekking van het huwelijk"

Guillaume en Helena Potmans trouwden in de kerk van Gronsveld op 11 april 1763, precies op tijd, want twee dagen later wordt hun zoontje Andries geboren.

Nu iets over Helena Potmans. In het doopregister staat vermeld dat zij op 23 april 1738 gedoopt is als Helena, onwettige dochter van Theodorus Potmans en Helena Hermans. Haar ouders waren dus niet getrouwd. Theodorus kwam er ruiterslijk voor uit dat hij de vader is, want anders had het kind ongetwijfeld de familienaam van de moeder gekregen. Ook gingen Theodorus en Helena er blijkbaar van uit dat ze te zijner tijd zouden trouwen. Het loopt echter anders.

Het zal in de kleine dorpsgemeenschap van Rijckholt nogal wat consternatie hebben gegeven toen vier jaar na de geboorte van het meisje de pastoor van de kansel bekend maakte dat Theodorus Potmans voornemens is in het huwelijk te treden met een meisje van Ternayen. Helena Hermans neemt onmiddellijk haar maatregelen. Samen met haar vader stapt ze naar de rechtbank van Rijckholt en eist dat Theodorus voor haar dochttertje Helena opkomt. Deze kiest eieren voor zijn geld. Ter plekke betaalt hij 100 gulden. De moeder moet wel beloven dat het geld alleen aan het kind wordt besteed. Verder moet Theodorus zes jaar achtereen, vijf gulden, zestien stuiver en drie oort betalen. Helena Hermans, de moeder, gaat hiermee akkoord en verklaart dat Theodorus ontslagen is van zijn verdere verplichtingen en "zij permitteert hem met eene andere soo het hem goetdunkt te trouwen". Theodorus is dus vrij, en trouwt kort daarna in Ternayen. Helena (Hermans) blijft haar verdere leven ongehuwd.

Hoe is het Guillaume (Pournoye) en Helena (Potmans) in hun verdere leven vergaan?

Na de geboorte van hun eerste kind (Andries) worden in de volgende vijftien jaar nog acht kinderen geboren, waarvan er vier onder de vijf jaar overlijden. Voor die tijd geen bijzonderheid. Materieel gezien gaat het hen in het begin niet zo slecht. Guillaume wordt eerst als dagloner, maar daarna als "graanhandelaar" in de kerkregisters vermeld. Ook in de archieven van de schepenbank Rijckholt komen we hem vaker tegen als koper of verkoper van stukken land.

Een jaar na hun trouwen wordt de schoonmoeder van Guillaume (Helena Hermans) ziek. Zij vindt het verstandig een testament op te maken, omdat haar dochter (Helena Potmans), ook al is ze haar enige nakomeling, als onwettige dochter niet van haar moeder kan erven. Onwettige kinderen zijn in die tijd rechteloos. Notaris Janssen uit Moelingen die ontboden wordt, noteert: "Helena Hermans heeft toentertijd eenen bastard dochter gebaert, denen bastard is nu getrouwt met Guillaume Pournoye, omdat dien bastard kint niet can van haer erven, wilt sij haere goederen geven aen de man van haere bastard dochter". Verder schrijft de notaris dat Helena Hermans bijna niet meer kan praten, maar toch nog door mensen kan worden verstaan, en dat zij nog goed bij verstand is. Ook gaat zij nog biechten en ontvangt zij geregeld de H. Communie. Zij geeft aan haar schoonzoon als dank voor zijn goede diensten, haar bezittingen, landerijen, huizen en weiden. Als tegenprestatie moet hij haar levenslang behoorlijk van kost, kleding en logement voorzien. Overigens, ze leeft hierna nog vijf jaar. Guillaume is blijkbaar erg geliefd bij zijn schoonfamilie want ook andere leden van de familie Hermans vermaken hun bezittingen aan Guillaume, allemaal met de vermelding: "als dank voor zijn goede diensten". Ondanks dat Guillaume over behoorlijk wat onroerend goed beschikt, komt hij op zeker moment toch in de problemen, waarschijnlijk omdat de graanoogsten een paar jaar achtereen mislukt waren. Guillaume had enkele jaren na zijn trouwen bij de commissaris van de graaf van Gronsveld, Prümmer, fl 400 geleend, tegen een rente van vijf procent. Als onderpand gaf hij zijn huis en anderhalf bunder grond in onderpand. Omdat hij zijn rente niet op tijd betaalde werd op 30 juni 1778 aan de linde van Rijckholt de verkoop aangekondigd van het huis, tuin en huisweide van Guillaume. Guillaume was in Rijckholt niet het enige slachtoffer van Prümmer, want tegelijk met eigendommen van Guillaume worden ook die van zijn burens verkocht. Alle goederen werden verkocht "met de brandende keerse". Dat betekent dat als het bieden begint een kaars wordt aangestoken. Degene die, als de kaars is

opgebrand, het hoogste bod heeft uitgebracht, krijgt de koop toegewezen. In tegenstelling tot zijn burens had Guillaume bedongen dat hij voorlopig in zijn huis mocht blijven wonen en pas op St. Andreasdag zijn tuin moest afgeven.

Kort na de verkoop overlijdt Guillaume (25 februari 1779). Hij is dan pas 46 jaar. Toch laat hij zijn vrouw Helena niet helemaal onbemiddeld achter, want uit latere verkopen van zijn kinderen blijkt dat hij bij zijn overlijden nog wat stukken onroerend goed bezat. Het verdere leven van Helena gaat niet over rozen. Nog geen drie maanden na het overlijden van haar man sterft haar vierjarig dochtertje, en een van haar zoons, Guillaume, keert niet terug van de oorlog tegen de Fransen in 1793. Hij sneuvelt bij Landrecy (Fr.). Volgens een bericht van zijn strijdmakkers wordt hij op het slagveld: "door een kanonskogel getroffen en aldaar in den grond gestoken". Helena overlijdt op 3 januari 1806 in Rijckholt in haar huisje aan de Rijksweg nr. 23. Meer dan een kwart eeuw heeft ze haar man, Guillaume overleefd.

Een frappante toevalligheid is dat mijn grootvader Joseph Purnot ook op 12 september is geboren en ook op 25 februari overleed, dezelfde geboorte- en overlijdensdag als Guillaume Poumoye, alleen zitten er vijf generaties en respectievelijk 149 en 185 jaar tussen.

Jo Purnot

Bronnen: schepenbank archief Rijckholt, Rijksarchief Maastricht
Familiearchief van Törring-Jettenbach in Haupt Archiv in München

Wat maog 't ziën ?

Het afgebeelde voorwerp in het vorige nummer is een trekveer voor paard en kar. Wanneer het paard de kar in beweging bracht, zorgde de trekveer (karklink/kerkleenk) ervoor dat de kracht van het paard gelijkmatig verdeeld werd. Aan beide kanten van de bomen van de kar werd aan een haak de trekveer bevestigd en aan de ketting vastgemaakt die het tuig van het paard met de kar verbond. Het aantrekken van het paard verliep daardoor zonder schokken, doordat de veer werd uitgetrokken. Ook als de kar door een kuil of over een hobbel ging, werd het paard enigszins ontlast. Je zou de trekveer de voorloper van de huidige schokbreker kunnen noemen.

Jean Weertz uit Rijckholt heeft het afgebeeld voorwerp goed bekeken en merkte op dat de trekveer langdurig gebruikt is, want het oog (gedraaide haak) is behoorlijk uitgesleten.

Er waren weer diverse reacties, en na loting is Jan Weertz uit Driebergen de winnaar. Hij schrijft dat de oplossing niet van hemzelf is maar van zijn vader. Dus ontvangt Jean Weertz een attentie van onze sectie.

We hebben weer een voorwerp. Wat maog 't ziën? Even een briefje naar Postbus 36 ,6247 ZG Gronsveld

John van de Weerdt

Kên d'r hön nog

Gil van d'r pap

In 1996 werd door Grueles "Sjpuül en Zaank" opgevoerd op het kerkplein in Gronsveld. Daarbij werd een liedje gezongen "De sjoenen tiéd" waarin de volgende passage voorkwam:

Gil van d'r pap de sjoester
De Kleenk vuur sjaolkelbas

Na afloop vroeg iemand mij wie Gil van d'r pap was. Ik antwoordde haar dat hij twintig jaar geleden de dorpsschoenmaker was. Ik beloofde haar toen dat ik eens een artikel zou schrijven over deze dorpsgenoot. Belofte maakt schuld.

Wilhelmus Hubertus Broers (Gil van d'r pap) was een zoon van Jean Hubert Charles Broers, geboren in het Belgische Sint-Martensvoeren op 25 april 1869 en van Maria Elisabeth Schreurs, geboren op 24 oktober 1867 te Cadier en Keer. De ouders van Gil trouwden in Gulpen op 11 november 1897 voor de wet en vier dagen later voor de kerk. Het gezin, dat direct na het huwelijk in Noorbeek ging wonen, breidde zich snel uit. Er werden 6 kinderen geboren. Lies in 1898, Joannes in 1899, Marie in 1902, Frens in 1903, Gil op 3 augustus 1905 en Jean in 1906. De vader van Gil heeft in zijn leven veel leed ondervonden. Zijn zoon Jean was nog geen jaar oud toen hij overleed. Maria kwam de slag niet te boven en overleed een week later op 11 september 1911. Joannes overleed op 18-jarige leeftijd in 1917 en ook Fréns werd niet oud. Hij overleed op 34-jarige leeftijd in 1937. Na enkele omzwervingen, het gezin woonde onder andere in Wandre (nabij Luik), vestigde het zich rond 1904 in Gronsveld. De bijnaam "van d'r pap" had hij te danken aan zijn taalgebruik.

1947. Trouwfoto van Gil en Bertien. V.l.n.r. Rita Martens-Lamkin, Pierre Martens, Netta Doyen-Martens, Lies Martens-Bisscheroux (moeder van Bertien), Gil, Bertien, Marie Kwantes-Martens, "Taant" Lies Weijermans-Broers, Giel Hessels, Els Hessels-Martens, Door Peters.

De tussenvoeging "van d'r", typisch voor dorpen ten oosten van Gronsveld, kwam in de Gronsveldse taal niet voor. Zijn vader werd "op de bérge" door iedereen "d'r pap" genoemd.

Aankankelijk werd het huis betrokken aan de Rijksweg (thans nummer 18). Later trok het gezin in bij de familie Houben aan de Rijksweg (thans Café Kips). Gil had via zijn vader de Belgische nationaliteit. Hij werd opgeroepen voor militaire dienst in België maar is niet opgekomen. Vanaf die tijd kreeg je Gil, uit vrees om opgepakt te worden, niet meer de grens over. Gil werkte voor de oorlog enkele jaren in Eijsden bij de Zinkwit.

Naast Café Kips werd rond 1933 een woonhuis gebouwd waar de vader van Gil, met zoon Fréns het vak van schoenmaker uitoefenden. In datzelfde huis, woont nu kleinzoon Ton. In 1937 overleed zoals gezegd zoon Fréns. Vanaf dat moment assisteerde Gil zijn vader, die op 29 augustus 1943 kwam te overlijden.

Gil, Bertien en Ton in de wei achter het huis.

Aan het einde van de 2e wereldoorlog was het druk "op de Lèimsjtraot". De Amerikaanse bevrijders hadden het weiland achter Gil ingericht als kwartier. Tientallen voertuigen stonden er geparkeerd en er bivakkeerden honderden soldaten. De aanwezigheid van de Amerikaanse soldaten lokte veel Gronsveldenaren en Rijckholtaren naar het weiland. Vooral jonge vrouwen vertoefden regelmatig in de buurt en niet alleen om sigaretten, kauwgum en nylons. Jonge vrouwen brachten schoenen bij Gil en zeiden tegen hem dat de reparatie geen haast had. Zo hadden ze een reden om regelmatig naar Gil (en dus naar de Amerikanen) te gaan.

1951. Ton in de tuin bij buurvrouw Lieske Goessens.

Op zaterdag 25 oktober 1947 trouwde Gil met Bertien Martens uit Rijckholt. Bertien was op 10 maart 1921 geboren in Oud-Valkenburg. Ze gingen wonen in het ouderlijk huis aan de Rijksweg. Aankankelijk bleef het leed ook Gil niet bespaard. Hun eerste zontje stierf in 1948. Daarna werden er nog vier jongens geboren. Ton in 1949, Piet in 1951, Gied in 1952 en Frans in 1954.

Gil repareerde, vaak geassisteerd door zijn vrouw Bertien, schoenen en andere lederwaren voor mensen uit Gronsveld en omstreken. Zij verdienden hiermee geen dikke boterham maar konden hun gezin ervan onderhouden. Doordat de meeste klanten de schoenen brachten en haalden, kwamen er veel mensen bij hen over de vloer. De meeste klanten bleven hangen en

Kermis in Maastricht. Ton, Piet, Bertien, Gied.

Op weg naar kiezelkuil. V.l.n.r. Mattie van de Weerd, Gil, Piet, Frans, Bertien, Gied.

maakten met Gil een praatje. Ook had hij had zo zijn vaste bezoekers. Lei Goessens, toen nog buurman, bezocht hem vrijwel dagelijks. Kinderen liet Gil aan de lijm ruiken. De reuk daarvan was zo sterk dat je er haast onwel van werd.

In de periode na de oorlog werd Gil gekozen in het bestuur van voetbalclub SCG. Hierdoor kreeg hij veel klanten voor het repareren van (niet alleen voetbal-)schoenen. Hij moest zelfs een knecht in dienst nemen. Ook schafte hij een motor met zijspan aan. De eerste rit met de motor, met zwager Pierre Martens in het zijspan, eindigde tegen de muur van het klooster in Rijckholt. Gil brak zijn voet, Pierre bleef ongedeerd. Gil raakte na dit ongeluk de motor niet meer aan en liet anderen met zijn motor de klanten bedienen.

Toen de kinderen van Gil wat groter waren, brachten die vele vriendjes en vriendinnetjes mee naar huis. Het huis van Gil en Bertien veranderde dan vaak in wat men nu een buurthuis zou noemen. Op mooie zomerdagen namen Gil en Bertien de kinderen uit de buurt mee naar de "Groéselder Kiezelkoûjl". Van ouders die hun kinderen mee lieten gaan, kreeg Gil wat versnaperingen en wat "aonleng-limmenaat" mee. Met zo'n hele kinderschaar werden daar spelletjes gedaan, waarbij Gil zich opwierp als scheidsrechter. Verstoppertje ("koék helle") was het meest gespeelde spel. Degene die verloor, moest water gaan halen aan een pomp in het veld. Een beetje limonade werd altijd in de fles gelaten om wat limonadesmaak te bewaren. Tegen etenstijd keerde het gezelschap terug naar "de Lèimsjtraot".

Gil ging elke zondag trouw naar de kerk. In de meimaand en de oktobermaand werd met de hele familie in Rijckholt naar het lof gegaan. Veel mensen van "boëve ién 't duerp" gingen in Rijckholt naar de kerk. In de oktobermaand werd in huize Broers na het eten de rozenkrans gebeden. Kwam je als bezoeker binnen dan behoorde je mee te bidden. Daarna was het weer tijd voor spelletjes. Gezelligheid en huiselijkheid zorgden voor een volle woonkamer. De jongens van Gil organiseerden, door hem gesteund, allerlei evenementen voor de buurt. Zo werden er een Tour de France georganiseerd (te voet), een trommelkorps (met abrikozenblikken) en een voetbalclub gevormd (de Oranje Lèimboys, de OLB). Voor deze voetbalclub maakte Gil een echt lederen voetbal, hetgeen veel tijd gekost moet hebben. Ik weet zelf nog dat er weinig gekopt werd met die bal omdat

Exercitie van de jeugdschutterij. (De poort op de achtergrond is die van "Geziën" uit het vorige nummer.) V.l.n.r. Piet, Gied, Mart Huls, ?, Frans.

het ventiel er een halve centimeter uitstak. Ook werd een krant uitgegeven, de DNGC, ofwel De Nieuwe Gronsveldse Courant. Deze krant droeg als ondertitel: de tegenhanger van de Binding. Met enkele letterstempels en stempeldozen werd om de drie à vier dagen een krant gedrukt, vol met plaatselijke wetenswaardigheden. De krant werd in heel Gronsveld uitgegeven en had een topoplage van 60 exemplaren. (als er lezers zijn die er nog een bezitten dan houd ik mij aanbevolen). Ook voor de jeugdschutterij van de "Lèimsjtraot" klopte je bij Gil nooit tevergeefs aan.

Bij deze activiteiten werd het huis van Gil en Bertien op zijn kop gezet. Meestal maakte dat hun niet veel uit. En liep het een keertje uit de hand dan werd je naar huis gestuurd. Dit was de zwaarste straf die je kon krijgen. De dag daarna was je weer welkom. Was het Bertien een keer echt teveel dan werd het hele gezelschap naar buiten gedirigeerd onder termen zoals "verdöllese batjakkers".

Gil was verzot op spelletjes. Hij kaartte graag met onder meer Dries Waber, Bèr Kevers (sr.) en Noonk Pie Weijermans. Ton kan zich nog herinneren dat hij als kind niet kon slapen van de harde klappen op de tafel en het "gevrèigel" tijdens het kaarten.

Gil aan het Noordzeestrand.

1961. De vier kinderen. V.l.n.r. Piet, Frans, Gied, Ton.

Rustiger ging het er aan toe bij het dammen en schaken. Met onder meer overbuurman Maxime Pinckaers werd menig potje geschaakt. D'r pap en ook Gil waren goede dammers. Ook overbuurman Zjo van den Boorn kwam regelmatig zijn geluk beproeven. Zjo verloor niet graag en zocht naar gemakkelijke tegenstanders. Gil en d'r pap daagde hij nooit uit omdat hij wist dat hij dan zijn geld snel kwijt was. Gil deed echter ook mindere spelers van Zjo winnen door via een touwtje aan de vinger signalen door te spelen. De hand van de speler in kwestie bewoog als die van een marionet over het dambord. Als de vinger boven de goede schijf hing, trok Gil aan het touwtje dat onder de tafel door verbonden was met de andere hand van de speler.

Gil, schakend met overbuurman Maxime Pinckaers.

Hoogtepunten van het jaar voor Gil en Bertien waren Kerstmis en Nieuwjaar. Veel tijd werd gestoken in het opzetten van de kerststal. De herders liepen over paadjes van zand en de schaapjes dronken aan bakjes met water. Ton houdt die traditie in ere en maakt nog steeds veel werk van het opzetten van de kerstboom en de kerststal. Op Nieuwjaarsdag maakten de kinderen uit de buurt de ronde om overal Nieuwjaar te wensen. Stiekem werd dan ook al eens een wijntje (Samos) of een glaasje boerenjongens aan de kinderen gegeven. Gil kon zijn lol niet op als iemand te veel gedronken had. Hij zelf dronk nauwelijks. Af en toe een glaasje donker bier; in cafés kwam hij hoogst zelden. Na de H. Mis op zondag ging hij wel eens bij het café van Lies Wassenaar naar binnen.

Het gezin Broers-Martens voor het ouderlijk huis bij de 1e Heilige Communie van Gied. V.l.n.r. Frans, Gil, Gied, Bertien, Piet, Ton.

In 1968 kreeg Gil meer tijd voor zijn hobby's. Hij maakte gebruik van een saneringsregeling. De tafel met gereedschap en de machinerieën bleven nog lang in zijn werkplaats staan. Hij kon er maar moeilijk afscheid van nemen. Gil en Bertien trokken er nu vaker dan vroeger op uit. Er werden dagtochten ondernomen naar zee of naar Banneux.

Hij ging nog meer wandelen en had meer tijd voor zijn moestuin. Deze moestuin was gelegen aan "Saovelswäg", halverwege tussen "krûiske" en bos. Later kregen Gil en Bertien het puntvormig perceel "de bek" op de hoek van de Voerenweg en de "Sjêhelderwäg".

Gil hield kippen in een ren die gedeeltelijk onder zijn woonhuis lag. Als ze vet waren verkocht hij ze. Er was echter één probleem: Gil durfde ze niet te slachten. Hiervoor werden burens te hulp geroepen.

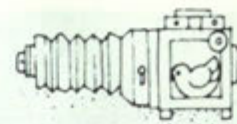
Bertien en Gil.

Eind jaren zeventig ging de gezondheid van Gil achteruit. Hij bleek de ziekte van Alzheimer te hebben. Gelukkig heeft hij nog enkele jaren kunnen genieten van zijn kinderen en kleinkinderen. Op 4 juni 1984 overleed hij in het verzorgingstehuis Klevarie in Maastricht op 77-jarige leeftijd. Bertien bleef met haar zoon Ton wonen in het huis aan de Rijksweg. Tien jaar later overleed zij, op 2 december 1994.

Gil was een eenvoudige man, Bertien een eenvoudige vrouw. Ze waren echter heel bijzonder voor veel kinderen uit de buurt. Ik zal dat nooit vergeten.

Frans van de Weerd

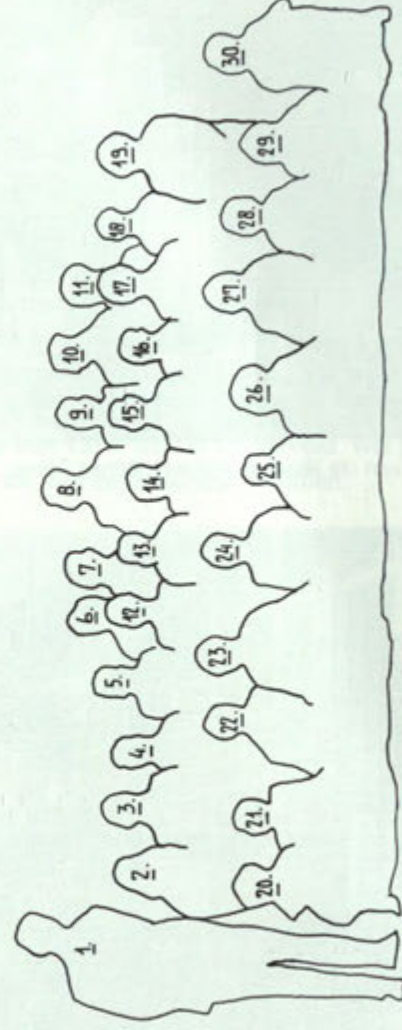
Foto

Wie weet wie deze dame is? De foto stond in de Panorama van 14 mei 1937 met als onderschrift: Asschepoes in de schoonmaaktijd (Opname te Gronsveld).

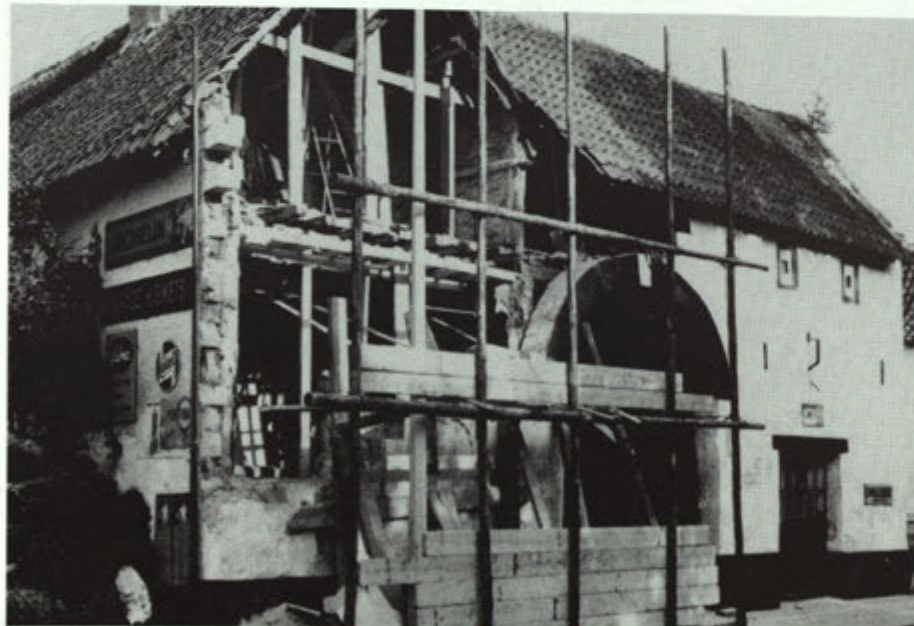
Lagere School Gronsvelt 1968-1969

- 1 Herman Castermans 2 Marjo Schiepers 3 Gilbert Heijnen 4 Wim van Beek 5 Pierre Gorissen 6 Jos Huits 7 Bertie Camps
8 Glenn Hulst 9 Johnny Clissen 10 Toon Doyen 11 Mattie Rousch 12 Nico Starren 13 Jos Raemakers 14 Bertie Schrijnemaekers
15 Richard Goessen 16 Jackie Malik 17 Willie Brouns 18 Willie Hooegeven 19 Myriam Wolfs 20 Jennie van Wel 21 Jozien Wolfs
22 Loesje van Megen 23 Aline Lemmens 24 Lia Indebraek 25 Wilma Bergenhuizen 26 Jeanne Bessems 27 Phia Oostenbach
28 Peter Bouchoms 29 Loe Aldenhoven 30 Eric Bosch.

Nico van de Weerd, Fien van de Weerd (Plönis), Alfred Plönis, José Wolfs (Meijs), Zjef Clermont.

September 1969. Restauratie woning van Bèr Smets.

Geziën

Het had niet veel gescheeld of we hadden de binnenplaats uit ons vorig periodiek in het openluchtmuseum van Bokrijk moeten gaan bewonderen.. De graanschuur op dit binnenpleintje is door de deskundigen van Bokrijk gedateerd op ± 1600 en zou daar mee de oudste van ons dorp zijn. De trotse bezitters van de woning, Rijksweg 174, met deze bijbehorende schuur zijn Jeanne Pelzer en Hans Mercelissen met hun dochters Judith en Marscha. Nadat zij enige jaren in Rijckholt hadden gewoond, kochten zij deze woning op 27 januari 1986. Al vanaf de eerste dag dat zij hier woonden, werd er flink verbouwd en gerestaureerd.

De woning zoals die er nu bijstaat, is van rond 1900. Of er een ouder pand heeft bestaan, heb ik niet kunnen achterhalen. Dat de woning in verschillende fasen is gebouwd, is duidelijk bij de restauratie gebleken. De stallen aan de rechterzijde die gebouwd zijn uit verschillende soorten baksteen zijn hier een duidelijk voorbeeld van.

Dat Jeanne en Hans hun vaste stek in Gronsveld wel gevonden hebben, bleek overduidelijk uit hun enthousiaste verhalen.

Door zijn ligging moet het onderstaande pand gemakkelijk te traceren zijn. Welke woning is het?

Sjef Caris

Uüver krôddele en kwakvrösj

Op 21 maart begint officieel de lente. Veel mensen krijgen dan de lentekriebels met plant- en wroetneigingen. Toch kunnen de weersomstandigheden het echte buitenleven nog even op afstand houden. In de poelen in het veld en in de vijvers van onze tuinen is het leven al op gang gekomen.

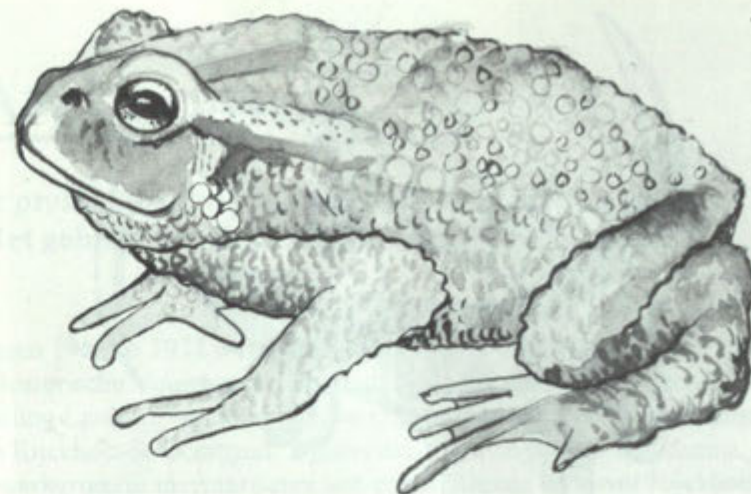
Het leek ons daarom aardig om in dit nummer aandacht te besteden aan enkele bewoners van vijvers en poelen.

Zoals zo vaak is onze provincie een buitenbeentje. Dit geldt zeker voor de amfibieën, want in onze contreien leven maar liefst vijftien soorten kikkers, padden en salamanders.

De bruine kikker is een echte "kouwe" kikker", want deze trekt al eind februari, begin maart naar zijn geboortepoel om hier grote klonten kikkerdril

Bruine kikker.

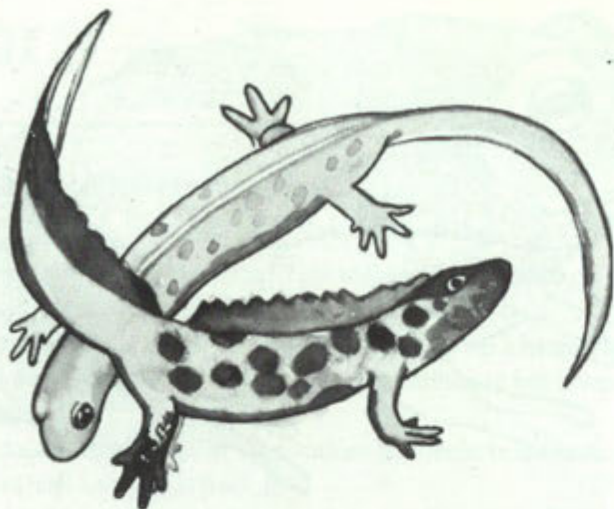
Gewone pad.

af te zetten in het ijskoude water. Bruine kikkers komen in heel Nederland voor behalve op Texel. Deze kikkers kwaken eigenlijk niet maar produceren een zacht knorrend geluid dat lijkt op het spinnen van een kat.

De mannetjes van de groene kikker kunnen zeer hard kwaken. Dit doen ze met hun kwaakblazen aan de zijkanten van hun kop. Deze kikkers zijn lang niet zo talrijk als de bruine kikkers. In de poelen van de "Wyjert" komt de groene kikker gelukkig nog veel voor. Op stille zomeravonden kun je het harde gekwaak van de groene kikkers in de "wyjerte" tot in het dorp horen. De groene kikkers zetten pas begin mei hun kikkerdril af in de poelen, dus 6 tot 8 weken later dan hun bruine soortgenoten. Zij zetten zogenaamde eiklompjes af onder de waterplanten. De kikkervisjes, in ons dialect "koëleköpkes" genaamd, zwemmen na ongeveer 7 dagen al uit de eieren. Naast de kikkers (kwakvrosje) kennen we ook de padden (kroddele). Deze dikke, glibberige amfibieën kunnen niet springen als de kikkers, maar wel kilometers lopen om hun geboortepoelen te bereiken. Als de buitentemperatuur zo'n vijf graden is en de luchtvochtigheid zeer hoog, verlaten de padden hun winterverblijf.

Helaas worden er jaarlijks nog veel dieren bij het oversteken van onze wegen door het gemotoriseerde verkeer overreden.

In tegenstelling tot de kikker zet het paddenvrouwtje haar eieren (ca. 5 duizend) af in de vorm van twee snoeren. Deze snoeren, die in de volksmond ook "nosters" worden genoemd, worden tussen plantenstengels gespannen.

Met sierlijke dansbewegingen tracht het felgekleurde mannetje de aandacht van een vrouwtje te trekken.

Ook kunnen we in onze poelen en vijvers prachtige salamanders aantreffen. In Gronsveld en Rijckholt komen drie soorten voor: de kleine salamander, de alpenwatersalamander en de grote of kamsalamander (zie tekening). Alle drie de soorten brengen een groot gedeelte van hun leven in het water door. Dit kun je zien aan hun gestroomlijnd lichaam en de brede, platte staart die voor het voortbewegen zorgt.

Anders dan bij kikkers en padden, zet de salamander haar eitjes één voor één af op waterplanten.

De sectie Natuur heeft een aantal drinkpoelen in het buitengebied al jaren in beheer en ontvangt hiervoor een kleine subsidie. Alle poelen krijgen ieder jaar een opschoonbeurt. Zo proberen wij onze amfibieën dieren een handje te helpen.

Als u van plan bent zelf een poel aan te leggen, dan kunnen wij u nuttige informatie geven.

Pim van de Weerd

Archeologie

De prehistorische vuursteenmijnen van Rijckholt en "Het geheim van de Schoone Grubbe"

Tussen 1964 en 1972 werden door de "Werkgroep voor het onderzoek van Prehistorische Vuursteenmijnen van de Nederlandse Geologische Vereniging, afdeling Limburg" opgravingen verricht in de prehistorische vuursteenmijnen van Rijckholt-St-Geertruid. Tijdens die opgraving, maar ook daarna, probeerde de werkgroep te inventariseren wat er geschreven was over Rijckholt en de vuursteenmijnen. Van G. Panhuysen ontving ik rond 1970 een door hem geschreven kranteartikel over de opgraving door de Paters Dominicanen uit Rijckholt, met de originele foto's en tekeningen. Een kopie van het artikel en de foto's zijn ter beschikking gesteld van Grueles.

De krant met het desbetreffende artikel verscheen op zondag 13 oktober 1929 in De Maasbode. De titel waaronder het verscheen was: "Het geheim van de Schoone Grubbe". Het artikel is geïllustreerd met acht foto's waarop zowel de paters als hun vondsten te zien zijn. Op een van de foto's zijn de paters op weg, door de "Schoone Grubbe" naar hun opgraving.

Uit het artikel blijkt dat er toen al veel belangstelling was voor de prehistorische vuursteenmijnen van Rijckholt. De schrijver hoopt dan ook dat door deze opgraving de vuursteenmijnen van Rijckholt en St.-Geertruid even beroemd zullen worden als die uit Spiennes in België en Grimes Graves in Engeland.

Na de inleiding geeft Panhuysen een overzicht van wat de paters bij de opgraving gevonden hebben. "En zoo vonden zij onder meer talrijke steenen beitels die de voorhistorische mijnwerkers bij hun arbeid gebruikten, of die de vuursteenbewerkers als halfafgewerkte en toen mislukte werktuigen neerwierpen bij den afval van splinters en scherven. Deze geheele collectie vuursteen werktuigen omvat meer dan 500 ongeschonden en nog eens 500 gebroken prehistorische voorwerpen. Nog belangrijker is het groote aantal hertshoornen houwelen dat verzameld werd. Door hun vorm geven ze overduidelijk hun gebruikswijze aan, en vele ervan dragen de sporen van de

De paters op weg door de "Schoone Grubbe" naar hun opgraving.

slagen, waardoor zij in de zachte mergel drongen. Op dit ogenblik heeft men er 54 verzameld; acht hiervan zijn nog ongeschonden. En dan het pronkstuk van de verzameling (misschien is een prachtig bewerkte steenen lanspunt zijn enige concurrent) is 'n hamer uit hertshoorn gesneden, kundig doorboord en zorgvuldig gepolijst; zo als ze in de rijkste musea maar zelden worden gevonden". Uit de beschrijving blijkt verder dat de vondsten in het klooster tentoongesteld werden.

De schrijver betreurt het dat er nog maar zo weinig bekend is over waar de prehistorische mensen woonden. Zo schrijft hij: "Al zijn nu de belangrijkste punten voldoende gedocumenteerd, al twijfelt men niet meer aan het neolithisch karakter van deze vindplaatsen: héél véél blijft er nog duister. Nog steeds zijn géén overtuigende sporen van eenige bewoning dezer streek gevonden: géén hutkommen (de gegevens van dr. Van Giffen in voornoemd

artikel bewijzen niet voldoende), géén grachten, géén vaatwerk van genoegzame betekenis (een enkele scherf, bij een onderzoek van bijna vijftig jaren!) géén graven; en dit alles maakt Caberg en Stein juist zóó belangrijk.

Panhuysen besluit het artikel met: "Maar de Paters beschouwen hun onderzoek nog lang niet als voltooid. De onzekerheid over de voorhistorische bewoning der "Schoone Grubbe" bleef bestaan, ook na hun overigens zoo succesvollen arbeid. En ze willen trachten hierin klaarheid te brengen door een volhardendere voortzetting van hun opgravingen. Zoo kunnen wij van deze harde werkers die hun arbeid stelden onder de bescherming van Notre-Dame Sous-Terre van Chartres (haar beeltenis in het museum heeft daarom zoo'n diepe zin) nog véél verwachten".

De wens van de schrijver dat de vuursteenmijnen van Rijkholt-St.-Geertruid ooit even beroemd zouden worden als die van Spiennes en Grimes Graves door de opgraving door de paters Dominicanen is jammer genoeg niet bewaarheid geworden. Immers uit Rijkholt verdween het museum en de collectie voorwerpen die de paters verzameld hadden. Voor een gedeelte gingen de

De paters tijdens hun werkzaamheden bij de vuursteenmijn.

voorwerpen naar Frankrijk en voor de rest naar in het Archeologisch-Biologisch instituut te Groningen. Pas door de opgraving van 1964-1972 werden de prehistorische vuursteenmijnen van Rijckholt-St.-Geertruid bekender dan andere opgravingen. De volkomen nieuwe wijze van opgraven, door ervaren mijnwerkers, gaf vele nieuwe ontdekkingen. Deze ontdekkingen werden internationaal bekend gemaakt op speciaal gehouden symposia. Honderden geleerden, vooral uit Europa maar ook uit andere werelddelen, bezochten tijdens deze symposia de opgraving in Rijckholt. Rijckholt werd niet alleen een nationaal monument maar ook een Europees monument. In navolging van de opgravingen Rijckholt werd in vele landen naar prehistorische vuursteenmijnen gezocht. Men vond in vele landen prehistorische mijngebieden die werden opgegraven en indien mogelijk toegankelijk gemaakt voor het publiek. Rijckholt bleef echter de belangrijkste plaats.

We weten nu dat er geen mensen in de "Schoone Grubbe" gewoond hebben. In de "Schoone Grubbe" waren vuursteenmijnen en werkplaatsen maar geen hutten of huizen. Tijdens alle opgravingen zijn dan ook bijna uitsluitend materialen gevonden die samenhangen met het delven en bewerken van vuurstenen. Bewoningsresten zijn ook niet gevonden tijdens de opgraving van 1964-1972. Dit alles wijst erop dat de prehistorische mensen elders woonden. Mijns inziens kan dat op dezelfde plaats zijn waar ook nu de mensen wonen in Rijckholt. Er is vruchtbare grond en water in overvloed. Mocht de veronderstelling waar zijn dat ook de prehistorische mijnwerkers al in Rijckholt woonden dan is de kans uiterst klein iets van bewoning terug te vinden. Alle latere generaties hebben dan immers hun huizen gebouwd op de plaats waar vroeger al eens huizen stonden. Jammer genoeg ruimen nieuwe bewoners in de regel alle voorgaande resten van bewoning op, zodat er voor archeologen niets meer te ontdekken valt.

Sjeuf Felder

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 043-408 / 4081575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 043-4081662.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door f 22,50 over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11 75 15 000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers f 6,75.

